

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Szerző:

Márai Sándor

Cím:

Ambrus és a mérték

Forrás:

Pesti Hírlap

Bp.
(Hely)

1942 III. 8.

(Idő)

(Köt. v. füz.) (Old.)

Osztályozás

Tárgy

92

Hely

Ambrus Zoltán

Idő

"1942"

Személy

Vasárnapi Krónika

Irja Márai Sándor

Ambrus és a mérték

Halálának tizedik évfordulóján megjelent a magyar sajtóban néhány visszaemlékezés, s ez írások nosztalgikus, tiszteletteljes hangja meglepte az olvasót: az utolsó években másféle méltató és emlékező hanghoz szoktunk irodalmi életünkben. A magyar bírálat néhány hűséges mestere tisztelettel ez emlékező írásokban e nagy, nemes és tiszta előd, Ambrus Zoltán emléke előtt. Ambrus — most látjuk — úgy hiányzik irodalmi életünkben, mint az előző nemzedéknek hiányozhatott Gyulai, mikor eltávozott közülük. Mert az íróknak senki nem hiányzik úgy, mint az a véré-vérükből való kritikus, akinek szigorát és gáncsát is szívesebben viselik el, mint az avatatlanok dicseretét és ömlengését.

Ambrus volt az utolsó egyike, akinek szava mértéket jelentett irodalmunkban. Nem az utolsó, mert ma is akadnak még az irodalmi bajvivásnak tisztakezü, nemes

felegyverttel felszerelt harcosai lapjainkban; de nincsenek már sokan. Ambrus olyan jelenség volt, amilyen nagy nemzetek irodalmában sem akad sűrűn: teljesen beavatott, igaz író, igen, az „írók írja”, s ugyanakkor kérlelhetetlen, megközelíthetetlen, divat, barátság, világnézet és osztályharc jelszavai által nem befolyásolható bíráló. Most, e tiz esztendő távolságából látjuk csak, milyen felismerhetetlenül megváltozott az irodalmi világ hangja és ítélkezése. A jóhiszemű, elfogulatlan és szakszerű bírálat oly ritka már, hogy az író mély hálat érez, ha gáncs és ítélet éri ilyen avatott mester tollából. Az író semmit sem vet meg olyan mélyen, mint a pajtásiasan vállveregető ítélezést: semmit nem becsül olyan őszintén, mint a bírálatot, amely szigorában is tárgyilagos, mely oktat, tanít. Néha már azt hiszem, ez a bírálat egyetlen jogcíme, igazi értelme. Hasztalar

mondja el X vagy Y tetszetős formában magánvéleményét egy műről, ha nem úgy mondja el, hogy a megbírált mű íróját neveli is, jogos és valóságos leckével világosítja fel, fejére olvassa hibáit, de megmutatja az igaz utat is. Ez a bírálat igazi jogcíme. S éppen ez a fajta bírálat az, amely, ha nem is tünt el nyomtalanul lapjainkból és folyóiratainkból, de mind egyre ritkább.

Ambrus volt a mérték; ez a magányos, konok, szigorú ember, aki imerte a hazai és a világirodalmat, amennyire ember ismerheti, őrizte szívében az igazság parancsait, s mindig egyedül, egy kereszties lovag rettenthetetlen hitével és bátorságával mondta el irodalmi véleményét; s úgy mondta el, hogy író és olvasó tanultak véleményéből valamit. Amíg élt, mind úgy éreztük, él a városban valaki — egy kávéházban, vagy egy könyvekkel megtellett polgári lakásban —, s ez az ember szemmel tartja irodalmi hegyüléseinket, megfontolt vagy hebegurgya cselekedeteinket. Az ilyen jelenség nevelő hatása rendkívüli. Leírtunk egy mondatot, sebtiben és fennhéjázva, s aztán eszünkbe jutott Ambrus figyelő szeme és csendesen visszakullogtunk még egyszer

a mondatához, átjavítottuk, megfésültük, mert tartottunk tőle, hogy a mondat egyszer e könyörtelen megfigyelő szeme elé is kerülhet. Így nevel egy igazi és tiszta szellem — írásaival, s azzal az egyszerű, szigorú ténnyel, hogy van, jelen van, odafigyel. Az irodalom

nemcsak műgond és tudatosság, nem: az irodalom szeszély is, csábító ötletek, kósza kalandozás. Ambrus vigyázott a körmünkre. S ha lecsapott a léniával, ez az ütés nem fájt: közülnk való volt, csaldtag, tudtuk, hogy életét feltette a mi ügyünkre. Ambrus szemmel tartotta a mondat és a jelenség mögött az egészet: a magyar irodalmat, mely az európainak szerves és méltó része, s műfajalkotó erejével, irányító szellemével mindent elkövetett, hogy irtsa a gaz hajtásokat, nemesítse a termést. Munkáját nem kísértte a vészbirák ítélkezésének dobpergése. Csendesen szólt, de szava minden író lelkiismeretében visszhangzott. A műveltség legnagyobb hőstettét és erényét gyakorolta, a mértéktartást és tárgyilagosságot. Mindig az egészet nézte, a magyar betű sorsát, amely egy a nemzet és az európai műveltség sorsával. Egy hűvös mellék-

mondata jobban fájt, mint az avatatlan ellenfél minden nyavalyatörős acsarkodása. Egy tárgyilagos meghatározása jobban nevelt, mint a lihegő és elfogult világnézeti riasztások és rábeszélések kötetnyi tanulmányai. Bírálat nélkül nincs irodalmi élet: az író lelkében ijedt és tanácstalan marad, mikor művét oda kell állítani a világ ítélőszéke elé. A félreértés, a gyűlölet, az irigység nem ijeszti, a süket értetlenség, a tudatos tagadás és meghamisítás ál-vádjai nem fognak rajta: de tudnia kell, hogy él valahol az irodalmi alkotás másik társa, az igazi olvasó és a bíráló, aki részt vesz művében, mikor szigorával és jogos igényével párharagra kel vele. E másik társ nélkül születhetnek művek, de nincs irodalmi élet; s irodalmi élet nélkül magányos és meddő marad minden tehetség. Ambrus még ez a másik társ volt: egyszerre alkotó, résztvevő és bíráló. Mikor meghalt, tiz év előtt, nem maradtak már sokan hozzá hasonlók. S mint-ha a szellemi alvilág kapui felnyitak volna, úgy áradt el az irodalmi élet lapályain e tiz esztendőben az a bírálati szellem, melynek türetetlenségéről mind következetesebben, mind tudatosabban nyilatkoz-

nak meg a magyar szellemi élet legjobbjai.

Ambrus meghalt, tiz esztendő elmúlt, s elmúlt az idő is, mely a magyar bírálat szellemi szintjének viszonylagos magaslatát jelentette: az üzleti mohóság, a politikai és világnézeti szenvedélyek lobogása felgyújtotta a bírálat rovatait, s a magyar szellemi élet riadtan észlelte egy napon, hogy a megegyezések nem érvényesek: nincs többé bírálat, csak vérvád van. Ambrus meghalt, s a kevesek, akik megmaradtak, riadtan hallgattak a fülsiketítő üzleti zsvajban: viharvert hirdétsi ügynökök egyszerre fölfedezték, hogy a töltőtollal, mélyvel addig nyugtákat irtak, irodalmi bírálatot is lehet írni — s ezek voltak még az ártatlanabbak. Mind általánosabb lett a szokás, hogy nyugtalan, megsértett lelkek, különösebb előképzettség nélkül, engedve a kor indulati ösztönzésének, valamelyik lap vagy folyóirat egyik sarkában házi használatra afféle személyes kis *Place de Grève*-eket rendeztek be, nyaktílóval, ahol aztán ingujjra vetkőzve, kényük-kedvük szerint, kényelmesen nyakaztak eleveneket és holtakat. És egyre ritkábban akadt valaki, aki megkérdezte: kik ezek az emberek? Milyen jogon szólnak? Hol a művük, milyen a műveltségük, melynek jogán megszólalhatnak, felléphetnek az ítélkezes magas dobogójára és ítélhetnek elevenek és holtak fölött? Mit cselekedtek a magyar, mit az európai műveltségért? Kaptak-e fémmjelzést itthon és külföldön az irodalmi közvéleménytől? Illés Endre joggal kérdezte minap egyik tanulmányában, hogyan lehet, hogy napjainkban, mikor a kontárságot tűzel-vassal irtják, mikor gépkocsit sem vezethet, cipőt sem varrhat

senki képesítés nélkül, mikor az író és az ujságitró a legszigorubb törvények kényszerítik — jogsosan és helyesen — a tárgyilagosságra és igazmondásra: csak a szellemi bírálat rovataiban tombolhatja ki magát következmények nélkül az alkalmi kontárság, a dühöngő műkedvelés? Bírálatunk szintje, hangja oly mélyre zuhant, oly tragikusan átfütött vak szenvedélyektől, oly végzetesen rosszhiszemű, hogy a magyar szellemi élet egyeteme érzi már: ez így nem mehet tovább. Vissza kell térnünk a mértékhez.

Mit tehetünk? Nem sokat. Bizonyos lelki alkatu emberek reménytelenül áldozatául esnek annak az indulati járványnak, mely ma szellemi világunkat megfertőzte: néha már sajnálom ezt az emberfajtát, mert áldozatok ők is, egyfajta *virus*, a gyűlölet és bosszu fertőző anyagával beoltott szerencsétlenek. Nem tehetünk mást, mint visszatérni Ambrus példájához, mindazok emlékéhez és módszereihez, akik a mérték, a felvilágosítás, a nevelés hálátlan és egyedül eredményes jelszavait hirdették. Indulatok ellen nagyon nehéz az értelem és meggyőzés fegyvereivel küzdeni. Mégsem lehet másként. Ambrus emléke erre figyelmeztet, a magyar irodalom felelőssége mindenkit erre kötelez.